

Erkan DİKİCİ

Arş. Gör. Dr. | Res. Assist. Dr.

Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Gümüşhane, TR
Gümüşhane University, Faculty of Arts, Department of Sociology, Gümüşhane, TR

ORCID: 0000-0001-8319-0345

dikicierkan@gmail.com

Celal Nuri İleri'nin Batılılaşma Anlayışı*

Öz

18. yüzyılda görülmeye başlanan Batılılaşma hareketi, Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına almış ve bu hareket II. Meşrutiyet'e gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde zirveye ulaşmıştır. Bu süre zarfında birçok Osmanlı aydını tarafından yaşanan sorunların tespit edildiği ve bir takım fikir akımları içerisinde görüş belirttiği görülmektedir. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikir akımları etrafında toplanan aydın kesim, farklı şekillerde dile getiriyor olsa da Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını önlemek ve durumu düzeltmek yönünde fikir belirtmektedirler. Dönemin aydınları içerisinde yer alan aydınlardan birisinin de Celal Nuri İleri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Türk modernleşme tarihinin önemli isimlerinden birisi olarak görülen Celal Nuri'nin Batılılaşma üzerine fikirlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Batılılaşma hareketinin Osmanlı Devleti'nin çöküşündeki etkisine değinilirken, Türk modernleşmesi ve Osmanlı'da Batılılaşma hareketine dair Celal Nuri'nin görüşlerine yer verilmiştir. Geleneği reddetmeyen bir Batılılaşma anlayışına sahip olan Celal Nuri, evrimci görüşten etkilenerek Batılılaşmaya yönelik fikirlerini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Celal Nuri İleri, Batılılaşma, Batı, Evrim, Osmanlı Devleti.

Celal Nuri İleri's View of Westernisation

Abstract

The Westernization movement, which began to be seen in the 18th century, also influenced the Ottoman Empire and this movement took the second place. It reached the summit of the Ottoman State when it came to the II. Constitutional Monarchy. During this period, it was seen that the problems experienced by many Ottoman intellectuals were determined and expressed in a number of ideas. Ottomanism, Islamism, Turkism and Westernism around the intellectual movements gathered around the intellectuals, in different ways, even though the Ottoman Empire, and the situation in order to prevent the bad direction of the idea of correcting. One of the intellectuals of the period is seen in Celal Nuri İleri. In this study, the opinions of Celal Nuri, who is seen as one of the important names in the history of Turkish modernization, has been evaluated. The impact of the Westernization movement on the collapse of the Ottoman Empire was mentioned, and the views of Celal Nuri on Turkish modernization and the Westernization movement in the Ottoman Empire were included. Celal Nuri, who has an understanding of Westernization that does not reject the tradition, has expressed his ideas towards Westernization by being influenced by evolutionist opinion.

Keywords: Celal Nuri İleri, Westernisation, West, Evolution, Ottoman Empire.

---

* Bu makale, Arş. Gör. Dr. Erkan DİKİCİ'nin "Celal Nuri'nin Türk Modernleşmesi ve İnkılapları Üzerine Düşünceleri" başlıklı lisansüstü tezinden hazırlanmıştır.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, kötü gidişini önlemek ve çağı yakalamak amacıyla birtakım arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu arayışlar doğrultusunda, Osmanlı aydınları tarafından, Batı'ya yönelmek şeklinde bir çare geliştirilmiştir. Bu arayışların ilk örnekleri askeri alanda başlamıştır. Osmanlı Devleti, askeri başarısızlıklarına çözüm bulabilmek için Batı'nın askeri ve teknik alanlardaki gelişmelerini alarak, ilk Batılılaşma hareketlerini sergilemiştir. Yani Osmanlı Devleti'nde modernleşme sürecinin askerî konularda gerçekleştiği görülmektedir. Böylece ordunun Batılı tekniklerin örnek alınması ile modernleştirilmesi amaçlanmıştır.

Tarihî süreçte Osmanlı'daki yenileşme ve Batılılaşma hareketleri bir kalkınma, ilerleme, güçlenme ve büyüme hareketinden ziyade, batıya karşı pasif durumda birer müdafaa hareketleri olarak gelişmiştir. Yani Osmanlılar, kalkınma ve güçlenmede kendilerine özgü orijinal bir fikir, proje, sistem ve hamle üretememiştir. Batılılaşma hareketiyle, Batıyı her yönüyle nakletmeye, Türkiye'ye taşımaya çalışılmıştır (Bıyıklı, 2006: 31). Batı'nın bu şekilde örnek alınması, önce askeri alanda gerçekleşmiş ve daha sonra bu değişim farklı alanlarda hız kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde yaşanan Batılılaşma hareketi, dönemin şartları içerisinde olumsuz karşılandığı gibi, bu hareketi destekleyenler de olmuştur. Şerif Mardin'in de belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nde başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni boyutlar kazanan Batıcılık fikri, Batı Avrupa'nın sosyal ve fikrî bileşimini, erişilmesi gereken bir hedef olarak görmüştür. Mardin, Batıcılık fikrinin, bazen ılımlı bir şekilde ortaya çıktığını, bazen çok radikal bir şekilde geleneksel kültür öğelerini eleştirdiğini söylemiştir. Batıcılık kavramının, daha çok Batı'yı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanıldığını ifade etmiştir (Mardin, 1991: 11-12).

Osmanlılarda Batılılaşma hareketi esnasında Batı kültürünün örnek alınması, Mümtaz Turhan'ın da dile getirdiği gibi üç devirde gerçekleşmiştir. Bu devirlerden birincisi, 19. yüzyılın başına kadar gelen devirdir. Bu devirde, toplumda gözle görülür bir değişiklik meydana getirmeyen birtakım unsurların Batı'dan alındığı gözlemlenmiştir. Osmanlıların Batılılaşma hareketindeki ikinci devir, aynı zamanda Batılılaşmanın ilk başladığı devir kabul edilen III. Selim devridir (1798-1807). Bu dönem, daha çok bir intikal devri olarak anılırken, sistemli ve bilinçli bir Batılılaşma hareketinin başladığı dönem olarak kabul edilir. Batılılaşmanın üçüncü devri ise, II. Mahmut ile başlayıp, çeşitli safhalar geçirerek İmparatorluğun çöküşüne kadar geçen devirdir. Bu son dönemde, Batı'dan alınacak unsurların geniş çapta, yukarıdan aşağıya

ve zorlama ile yapılmasının gerektiğine inanılmaktadır (Turgut, 1998: 125-126). Bu devirler içerisinde Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma ve modernleşme çalışmaları açısından en hareketli devir, üçüncü devir olduğu söylenebilir. Çünkü ilk iki devir, daha çok Batılılaşmanın genel mahiyetinin ve yol haritasının belirlendiği devirler olarak görülmektedir.

Türk yenileşme tarihinde çeşitli kavramlarla ifade edilen Batılılaşmayı millilik, bilimsellik ve dışa bağımlı olmamak şeklinde düşünen Ziya Gökalp, "Bugün bizim için Muasırlaşmak demek Avrupalılar gibi zırlılar, otomobiller ve uçaklar yapıp kullanabilmek değildir. Muasırlaşmak, şekil ve yaşayış yönünden Avrupalılara benzemek de değildir. Ne zaman ki bilgi ve sanayii mallarını Avrupa'dan alma zorunluluğundan kurtuluruz işte o zaman muasırlaşmış oluruz. Çağdaş olma ihtiyacı bize Avrupa'dan yalnız bilimsel ve pratik bilgiler ile tekniğin aktarılmasını emrediyor" diyerek, Batılılaşma hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir (Gökalp, 1992: 15). Buna göre Gökalp, Batı medeniyetinin rastgele taklit edilmemesi gerektiğini, Batı'ya bağlı olmaksızın, toplumun millî yapısı göz önünde bulundurularak yeniliklerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Batılılaşma probleminin en önemli metodolojik sorunlarından birisi, Batılı unsurların ne şekilde alınacağı konusunda olmuştur. Buna göre Batı medeniyetinin parçalar halinde mi; yoksa bütünlüğünü bozmadan topyekûn mü alınması gerektiği sorunu günümüze kadar sürmüştür. Hilmi Yavuz (2004:212) bir çalışmasında bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Modernleşme, parça mı, bütün mü? Batılılaşma, simge mi, kavram mı? Türk modernleşmesinde Batılılaşma, somut ve görünür simgelerle kavrandığı içindir ki, bazen parça bütünü kendisi zannedilmiş ve bir medeniyeti temellendirmenin soyut kavramlarla olabileceğinin farkına varılamamıştır. Türk modernleşmesi bize modernleşme ya da Batılılaşmanın Metonomik bir hareket olduğunu gösteriyor. Metonomi, parçanın bütünü yerini alması, onun yerini tutması demektir. Piyano çalmak, şapka giymek vs. Batılı olmanın bir parçası olabilir; fakat Avrupalılığı bütünüyle temsil etmez. Çünkü medeniyet hiçbir zaman yaşam tarzına indirgenemez.

Böylece Yavuz, modernleşmenin şekilden ibaret olmadığını, bir kültür ve medeniyet olayı olması gerektiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, modernleşmenin, her şeyden önce bir “zihniyet problemi” olduğuna vurgu yapmıştır.

Batı'nın teknolojik olarak ilerleyişi ve Dünya üzerinde önemli bir söz sahibi olması, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketine kayıtsız kalmamasında önemli bir rol oynamıştır. Çünkü Batı'nın dünya üzerindeki konumu Osmanlı'yı etkilemiştir.

Böylelikle, Osmanlı'da yenilik hareketlerinin doğmasına sebep olmuştur. Özellikle Batı'da üretim tarzı ve pazar ilişkilerinin değişmesi ve sonraki yüzyıllarda bilim ve teknolojinin ulaştığı nokta ile yeni bir boyut kazanması, Batı'yı üstün ve güçlü kılmıştır. Bununla birlikte, Batı'yı yeni kaynaklar bulma arzusuna yönlendirmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin aldığı yenilgiler sonucunda güç dengeleri değişmiştir. Batı'nın gücü, Dünya genelinde hissedilmeye başlamıştır. Batı'nın elde ettiği güç, Osmanlı Devleti üzerinde fazlasıyla hissedilmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde yaşanan gerileyiş, kendi içerisinde ekonomik bir gerileme ve toplumsal bir çözülme meydana getirmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin Batı için herhangi bir tehlikesi kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyılda içinde bulunduğu bu durumdan kurtulmak için farklı çözüm arayışları içine girdiği görülmüştür (Lewis, 2004: 46). Böylece Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketi, Batı'nın istediği ölçüde cereyan etmiştir. Bu durumun ortaya çıkardığı sıkıntılar, Osmanlı Devleti'nin çöküşüne kadar artarak devam etmiştir.

1. Celal Nuri İleri'de Batılılaşma Fikri

Celal Nuri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kötü gidişatın düzeltilmesi için kafa yormuştur. Bu konuda görüşlerini birçok eserinde ortaya koymuştur. Celal Nuri, kötü gidişatın değişmesi ve devletin kurtuluşu için Batı'ya dönülmesi gerektiğini sürekli dile getirmiştir. Çünkü Batı'daki teknolojik ve bilimsel gelişmeleri yadsınamaz bir gerçek olarak kabul ederken, Osmanlı Devleti'nin ne kadar Batı'nın uzağında kaldığından yakınmıştır. Dönemin önemli şahsiyetlerinden Abdullah Cevdet gibi Batıcı kabul edilen Celal Nuri, Osmanlı/Türk modernleşmesinin metodolojisi üzerine düşüncelerini farklı şekilde aktarmıştır. Batılılaşma hareketlerini, Osmanlı Devleti'nde geç kalınan ve bir an önce yapılması gereken yenilikler olarak açıklayan fakat geleneği de reddetmeyen Celal Nuri, gelenekçi bir yenilikçi ya da daha farklı bir ifade ile “geleneği reddetmeyen bir inkılâpçı” olarak döneminde farklı bir fikir adamı görüntüsü vermiştir. Batı'nın önemine değinen Celal Nuri, geleneği göz ardı etmeden Batılılaşmanın rotasını çizmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin İslamiyet ve Türklük gibi dinî ve etnik özelliklere sahip olduğunu sürekli olarak dile getiren Celal Nuri, Osmanlı/Türk modernleşmesinin daha çok bu iki değer ekseninde gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Celal Nuri, Osmanlı/Türk modernleşmesi ve Batılılaşma hareketinin yol haritasını açıklarken, Doğu toplumlarının zafer kazanmasının ancak Batı'nın bilimlerini ve üstünlüklerini, hatta düşünce yöntemini alarak gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir.

Çünkü Batı teknik konularda oldukça ilerlemişken, Doğu'nun şimdiki uygarlıklarının üstün gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle Celal Nuri, Doğu toplumlarının başarısını, genel uygarlığa yani Batı uygarlığına katılmakla olanaklı kılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türklerin tuttıkları yolun doğru yol olduğunu söyleyen Celal Nuri, bu şekilde başarının geleceğini ileri sürmüştür (İleri, 2002: 69).

Celal Nuri, Batılılaşma/modernleşme konusunda kendi düşünceleri ekseninde bir formül üretmeye çalışmıştır. Ona göre “önce dışarıdan taşıyıp al, sonra bu örnekler bakarak yarat” anlayışı söz konusu olmuştur. Celal Nuri'ye göre bu anlayış, Türk toplumunun modernleşme sürecinde izlemesi gerektiği bir politika olmalıdır. Modernleşmeyi bu şekilde formüle eden Celal Nuri'ye göre, ilerlemenin gerçekleşmesi için ilk aşama başkalarından, yani Batı'dan almaktır. Ondan sonraki süreçte yapılması gereken, Batı'dan alınan düşüncenin, geleneğin özünde yer alan düşünceden, koparılmadan yaratmaktır. “Alacaklarımızı tam almadıkça kendimizi daha eski çağda saymalıyız” diyen Celal Nuri, Batı'daki gelişmelerden faydalanılması yönünde düşüncelerini dile getirmiştir (İleri, 2002: 178-181). Celal Nuri, Batılılaşmadan ne anladığını dile getirirken, izlenecek yolu da belirtmiştir. Buna göre Batı'nın her yönüyle örnek alınmasından ziyade tekniğinin ve yönteminin alınmasından yana olan Celal Nuri, Batılı düşüncüyü Türklerin kendi kültürlerini ve geleneklerini göz ardı etmeden sindirmeleri neticesinde ilerlemenin gerçekleşeceğini ortaya koymuştur.

Celal Nuri, gelişmiş olan Batı medeniyeti karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve bu şaşkınlığını, güneşin ışıklarını göremeyen devletine/milletine;

İsrafil terakkî surûnu eline almış, ölüleri değil, doğmamışları bile diriltin gürültülü bir sadâ ile âlemi medeniyete, hayata davet ediyor, sen hâlâ kulaklarına pamuk tıkamakta inat mı edeceksin. Senin için mukadder olan, mukaddes vatanını 'çiğnetmek, terk etmek, hırpalatmak, kısmen ölmek, öldürülmek,...sefil ve rezil olmak mıdır?... ebed-i müddetsin' sen de bir kere 'kanının küreyvâtındaki eski merdliği, eski mezâyâya ve seceyâyı, eski hatıratı karıştır' ve uykudan uyan (İleri, 1913b:168-169).

Şeklinde seslenmiştir. Celal Nuri, Osmanlı Devleti'nin Batıya bu kadar yakın olup da Batıdaki gelişmelerden habersiz olunmasına bir anlam verememiştir. Özellikle Batının çağdaşlaşp ilerlemesi esnasında, Osmanlı Devleti'nin gerileyiş nedenlerinden birisini de bu duruma bağlamıştır.

Celâl Nuri, Osmanlının kurtuluşu için Batı medeniyetini hedef gösterirken, birtakım tereddütlerinin olduğunu da itiraf etmiştir. Ona göre, maddî yönden bir hayli ilerlemiş olan Batı'nın, savaşlarla insanları kana boğan vahşi yönü, Batı medeniyetinin

iyi tarafına gölge düşürmüştür. Bütün medeniyetlerin Doğu'dan doğarak Batı'ya geçtiğini iddia eden Celâl Nuri, son noktada Batılı bir zihniyetle düşünebilmenin önemine dikkat çekmiştir (İleri, 1331: 143-144).

1913 yılında medeniyeti "sınaî" ve "hakiki" olarak iki kısma ayıran Celâl Nuri, Batı'nın emperyalist politikaları ve ahlâksızlık gibi özelliklerini bir kenara bırakarak, Batı medeniyetinin örnek alınmasını önermiştir. Ona göre Türkiye için öncelikli gerekli olan şey sınaî medeniyettir. Teknik-marifet batıda fazlasıyla ilerlemiştir. İlim ve fenden faydalanan Batı fazlasıyla ilerlemiştir. Felsefe, iktisat, edebiyat Batı'da maddî açıdan zengin bir alemin doğmasına yol açmıştır. Celal Nuri'ye göre, Asya ve Afrika geçmişi temsil ederken, Avrupa ve Amerika geleceği işaret etmektedir. İlerlemenin yolu geleceğe uzanmaktan geçmektedir. Celal Nuri'ye göre, bu duruma en iyi örnek Japonya'dır. Ancak, İslâmiyet'i temsil eden insanlar ilerlemenin bu tarafını görememişlerdir (Uyanık, 2004: 253).

Batı uygarlığı bütünüyle mi alınacak, neler, nasıl alınacak? Bu tartışmalar arasında daha total ve radikal görüşler ileri süren Batıcı aydınlardan Abdullah Cevdet'e karşılık Celal Nuri, prensip olarak Batıcı görünen fakat uygarlık değişimi ve modernleşme sürecinin sorunları üzerinde tavırlar sergileyen bir aydın konumundadır. Abdullah Cevdet ve arkadaşlarına göre bir ikinci medeniyet Batı (Avrupa) medeniyetidir. Batı (Avrupa) medeniyetinin gülü ve dikeniyiyle birlikte alınması gerekmektedir (Cevdet, 1913: 1984). Celal Nuri ise Batı'nın sadece teknolojisine gereksinim olduğunu savunmuştur. Çünkü Batı, Osmanlı Devleti'ne düşmanlık beslemektedir ve Batı'ya kültürel açıdan karşı çıkılması kaçınılmazdır (İleri, 1913a:1949).

Celal Nuri, Batı'da yaşanan gelişmelerden uzak kalan devlet yönetiminin baskıcı tavrını eleştirmekte ve gelişmemenin nedeni olarak bu baskıyı göstermiştir. Çünkü Osmanlı Devleti, Batı'nın ilerlemelerine büsbütün yabancı, aykırı ve karşıt bir geleneği sürdürmüştür. Özellikle Osmanlılığın önemli bir bölümünü oluşturan ve Türk olmayan halklar, Batı'daki gelişmelere paralel olarak hareket etmeye çalıştılar ve kendileri için geliştirici bir yol izlemişlerdir. Celal Nuri, ulus devlet anlayışı ile çakışan imparatorlukların Batı'nın ilerlemesine yabancı kaldıklarını ve reddettiklerini dile getirmiştir. Fakat Celal Nuri, Osmanlı bünyesindeki azınlıkları, özellikle Hıristiyan halkların din adamlarını, ulusal kimliği koruyup pekiştirmek için kurulmuş yarı gizli hükümetçik gibi kabul etmiştir (İleri, 2002: 33). Batı'daki teknolojik gelişmelerin takip edilmemesi ve geleneğin sürdürülmesi, Osmanlı Devleti himayesindeki unsurların kendi

başlarına Batılılaşmalarının bir göstergesi olmuştur. Bu durum daha sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında olumsuz şekilde görülecektir.

Osmanlı Devleti'nin geleneğe önem vermesi gerektiğini düşünen Celal Nuri, Batı'daki gelişmelerin teknik yönüne kayıtsız kalınamayacağını ifade etmiştir. Celal Nuri yaşam mı, yoksa gelenek mi? sorusunu dile getirmiş ve bu konudaki düşüncesini Batı ve Doğu toplumlarından örnek vererek açıklamaya çalışmıştır. Onun için bu sorunun cevabı aslında çok basittir. “Yaşamak asıl olandır” diyen Celal Nuri, geleneğin ne kadar soylu olursa olsun bir süsten ibaret olduğunu dile getirmiştir. Celal Nuri, geleneklerin, özellikle Osmanlı geleneğinin ne kadar değerli olduğunu birçok kez dile getirmiş fakat işe yaramadıktan sonra geleneğin önemsiz bir unsur olduğunu söylemiştir. Celal Nuri, Batı ve Doğu uygarlıkları arasındaki durumu bu şekilde açıklamaya çalışırken, Batı'nın gelenekten vazgeçerek yaşama daha çok önem verdiğini; Doğu'nun ise gelenekten silkinmeyip yaşamı ikinci plana attığını öne sürmüştür. Gelenekleri, yaşamların belirlediğini söyleyen Celal Nuri, Osmanlı Devleti'ni, gelenekten kopamaması ve Batı'dan habersiz kalarak gelişmelerden uzak kalmasından dolayı eleştirmiştir (İleri, 2002: 53). O halde her gelenek, yaşam doğrultusunda ele alınacak olursa, her geleneğin olduğu gibi korunması mümkün değildir. Yani burada Celal Nuri'nin belirtmek istediği gibi “Avrupalılaşmak” adına sadece Batı'nın tekniğinin alınması, kültürel değerlerine dokunulmaması gerektiği görüşü önem kazanmaktadır.

Celal Nuri, Batılılaşma hareketinin yöntemini belirttikten sonra, hangi alanlarda ne gibi gelişmeler yapılması gerektiği konusunda görüşlerini belirtmiştir. Celal Nuri'nin Batılılaşma konusunda görüş bildirdiği alanların başında “dil” konusu gelmektedir. Celal Nuri'ye göre Batılılar gibi gelişmiş ve yaygın bir dil kullanmak, ilerleme noktasında zihniyetin şekillenmesinde ve Batı'ya ayak uydurmada önemlidir. Ancak bu şekilde Türklerin modernleşebileceğini belirten Celal Nuri, dili, uygarlık sembolü olarak görmüştür. Buna göre uygar bir toplum olabilmek ve Asyalılıktan kurtulabilmek için dildeki sıkıntıların giderilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Celal Nuri, Batı ile boy ölçüşebilmek için, dil konusunda ilerlemenin öncelikli gereklilik olduğunu öngörmüştür. Bu bağlamda dil, aynı zamanda ulus olarak düşünce yapımızın da şekillenmesinde önemli bir yer edinecektir. Celal Nuri, dildeki ilerleme konusunda bir benzetme yaparak, nasıl ki Batılı gibi giyinmek konusunda bir düzenlilik var ise, dil için de aynı düzenliliğin olması gerektiğini ileri sürmüştür (İleri, 2002: 131-137).

Batılılaşma hareketleri esnasında Osmanlı Devleti'nin ilerlemesinde dile ayrı bir önem veren Celal Nuri'ye göre Batı ile boy ölçüşebilmek için dilbilimsel çalışmalara

ağırlık verilmesi gerekmektedir. Çünkü Osmanlıların düzenli bir dilbilgisine sahip olmadığını dile getirirken, yayınlanmış Türkçe kitapların azlığından yakınmıştır. Celal Nuri için bir uygarlıkta önce bilim düzenlenmeli, daha sonra onun öğretilmesi gerçekleşmelidir. Bu noktada üzüntüsünü ifade ederken, “Türkçe'ye yazık oldu” diyen Celal Nuri, hiçbir uygarlığın, dillerini çözümüleden uygar olmadığını iddia etmiştir. Bu nedenle Türklerin, Türkçeyi çözümlyerek uygarlaşacağını savunmuştur. Bu konuda Türkçenin, başka uygar dillerin genellikle anlatabildikleri her kavramı alabileceğini dile getiren Celal Nuri, dil konusunda ilerlemenin önemine değinmeye çalışmıştır (İleri, 2002: 138-150).

Celal Nuri, dil konusunun yanı sıra eğitim konusuna da önem vermiştir. Batılılaşma hareketleri esnasında Türk eğitim sisteminin şekillenmesinin uygarlaşma ve Batı ile mücadele açısından önemine değinmiştir. Celal Nuri, modernleşme hareketi esnasında uygarlaşmanın ve Batı ile mücadelenin gerçekleşebilmesi için öncelikle okur-yazar oranının artırılması gerektiğini önemsemiştir. Ona göre okur-yazar olmayan bir insanın, uygar bir insan haline gelmesi mümkün değildir. Batı ile Doğu insanı arasındaki farkın kapatılması için dilden sonraki ikinci önemli konu eğitim olmuştur. Bu nedenle Batılılaşma sürecinde ilerlemenin gerçekleşmesi için her Türk'ün en azından okur yazar olması gerekmektedir. Böylece Celal Nuri için Türk inkılâbının en önemli ilkelerinden birisi, bilgisizliğin ortadan kaldırılması olmuştur. Aksi takdirde hiçbir ulusa karşı üstün gelinemeyecektir. Eğitime verilecek önem sayesinde ilerlemenin hızlanacağını söyleyen Celal Nuri, üniversite eğitiminin önemine işaret etmiştir. Özellikle üniversite eğitimi almış eğitimcilerin olmasını arzu eden Celal Nuri, "hem ilköğretim okullarını sayısı artabilsin hem de ilerleme hareketi hız kazanarak uygarlaşma daha çabuk gerçekleşsin" şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (İleri, 2002: 171-173).

2. Celal Nuri İleri'de Batılılaşma ve Evrimci Görüş

Celal Nuri, Batılılaşma ile ilgili düşüncelerini dile getirirken tamamen Batıcı bir aydın olmadığı ve Batı'nın sadece bir model olarak alınması konusunda görüş bildirdiği görülmektedir. Celal Nuri, Batılı birçok düşünürden etkilenmiştir. Bunların başında Darwin gelmiştir. Celal Nuri'nin, evrim teorisinden etkilenişi, batılılaşma ve Türk inkılâpları üzerine düşüncelerinde önemli pay sahibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin geleneğindeki en önemli unsur olarak gördüğü İslamiyet ve Türklük ekseninde bir takım yenilikler gerçekleşebileceğini çoğu kez dile getiren Celal Nuri, bu noktada “geleneği reddetmeyen bir yenilikçi” olduğunu gözler önüne sermiştir.

Celal Nuri, ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimlerin devrim yada evrim yoluyla gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür. Gelenekten kopmayan bir yenilikçi kimliğine sahip olan Celal Nuri, yapılacak yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesi açısından devrimden ziyade evrimci anlayışla hareket edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu noktada Fransız Devrimi'nin Türk İnkılapları açısından bir örnek olarak kabul edilemeyeceğini savunan Celal Nuri, daha çok İngilizlerin geçirdiği evrimin örnek alınabileceğini öne sürmüştür. Özellikle İngilizlerin geçirdiği evrimi örnek gösteren Celal Nuri, Türk milletinin bu şekilde bir evrim geçirebileceğini belirtmiştir. Celal Nuri buna karşın Fransız Devrimi'ni gelip geçici olarak değerlendirmiştir. Ona göre Türk inkılaplarının ve modernleşme hareketlerinin Fransız tarzı bir devrimle gerçekleşmesi mümkün değildir (İleri, 2002: 219-221).

Celal Nuri'ye göre Türk inkılapları ile gerçekleşmesi düşünülen yenilikler bir amaç gütmeleri bakımından devrim olarak görülebilir; fakat burada gerçekleştirilmesi gereken amaç için söz konusu inkılapların her biri birer araçtır ve bu araçlar evrim yolu ile gerçekleştirilecektir (İleri, 2002: 221). Yani denilebilir ki, Celal Nuri'nin Türk İnkılapları ve batılılaşma konusundaki düşüncelerinde devrim bir amaç iken, yaşanacak yenilikler birer evrimdir ve araçtır. Celal Nuri bu düşüncesini temellendirirken, Türk ulusunun bir geçmişinin ve geleneğinin olduğunu, belki de 2000 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu dile getirmiş ve "günün birinde bütün geçmişten ve geleneklerden vazgeçilir mi?" şeklinde bir soru yöneltmiştir. Celal Nuri'ye göre evrime uyulursa, yapılacak olan yenilikler, Türk toplumu için daha sağlam temeller üzerine atılacak ve kalıcı olacaktır (İleri, 2002: 222).

Celal Nuri'ye göre Batı'nın teknolojik konulardaki ilerlemesi, bir model olarak alınabilir ve bu durum Türk toplumu için elverişlidir. Fakat Celal Nuri'ye göre Türklerin yeni bir yaşam biçimine geçebilmek amacıyla gerçekleştireceği devrim, Türklerin dili ve dini üzerinde imkânsız olacaktır. Çünkü dil ve din, Türk toplumu üzerinde yerleşmiştir. Dil ve din konularında ancak evrim olanaklı bulunmaktadır. Celal Nuri'nin, yapılacak yeniliklerin dil ve din konularında evrim ile gerçekleşebilmesi konusundaki düşüncesi, Türklerin geçmişi ile alakalıdır. Celal Nuri'ye göre, Türkçe'nin ulusça benimsenmiş olan dilbilgisi kurallarının değişmesi artık mümkün değildir. Fakat dil konusunda değişime ve evrime gereksinim vardır. Aynı şekilde İslamiyet'te ulusça benimsenmiş bir takım kurallardan dolayı devrim gerçekleştirilemeyecek bir alandır. Celal Nuri'ye göre, din, İslamiyet'in özüne etki etmeden, insanlar arası ilişkilerde, ahlak ve maneviyat alanında gereksinimleri giderecek bir duruma getirilmelidir. Celal Nuri, bir taraftan Türk inkılaplarının evrimi izlemesini zorunlu görürken; diğer taraftan ise

inkılâpların geçmişi yıkacağını, evrimin ise geleceği kuracağını dile getirmiştir (İleri, 2002: 224-226).

Celal Nuri, Türk inkılâplarının gerçekleştirilmesinde evrimci görüşün önemine bu şekilde değinirken, bu süreçte evrimin gerçekleşmesindeki yavaşlığa dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü Celal Nuri'ye göre evrim ne denli çabuk olursa, gerileme de o denli hızlı gerçekleştirilecektir. Birdenbire ve düşünülmeden yapılan hiçbir eyleme bir karşı tepki gelmemesi olanaksızdır. Bu nedenle Celal Nuri, evrimin ilkelerine uyulması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Bir ulusun büyümesini, bir çocuğun ya da bir bitkinin yetişmesinden farksız görmesi, Celal Nuri'nin dile getirdiği evrimci görüşün önemini ortaya koymuştur (İleri, 2002: 242).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan kötü gidişat, dönemin aydınları tarafından ele alınmıştır. Birçok aydın, kendi alanlarında, bu kötü gidişat üzerinde görüş bildirmiştir. Farklı ekol ya da akımlardan hareketle düşüncelerini ortaya koysalar da, devletin kurtuluş reçetesini yazmak gayretinde hareket etmişlerdir. Bu aydınlardan birisi de Celal Nuri İleri olmuştur. Yıkılışa doğru sürüklenen devletin kurtuluşu için Batı'yı işaret eden Celal Nuri, Batı'daki gelişmelerin bilincinde olmak gerektiği üzerinde durmuştur. Batıcı bir düşünür olarak kabul edilen Celal Nuri, yönünü Batı'ya dönse de geleneğin de korunması yönünde düşüncelerini ifade etmiştir. "Geleneği reddetmeyen bir yenilikçi" olarak görüşlerini ortaya koymuştur. Bu bakış açısıyla, yaşadığı dönemin şartları dahilinde, Batılılaşmanın yol haritasını gözler önüne sermiştir. Batı'nın gelişmişlik düzeyini işaret eden Celal Nuri, Batı'daki gelişmelerin takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Celal Nuri, Batıcı bir aydın olarak tanınmıştır. Fakat her konuda, tamamen Batı yanlısı bir aydın olmamıştır. Batılı birçok düşünürden etkilenmiş olan Celal Nuri, Batılılaşma konusunda evrim teorisinden etkilenmiştir. İlerlemeci bir anlayışla Batılılaşmayı değerlendiren Celal Nuri, Türk-İslam sentezini de önemsemiştir. Batılı düşünceyi takip ederken, Türklerin, kendi kültür ve değerlerini göz ardı etmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Kaynakça

BIYIKLI, Mustafa (2006). *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.

CEVDET, Abdullah (1913). *Şime-i Muhabbet*, İstanbul: Matbaa-i İctihad.

GÖKALP, Ziya (1992). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, İstanbul: Toker Yayınları.

İLERİ, Celal Nuri (2002). *Türk Devrimi: İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri*, Hz. Özer Ozankaya, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

İLERİ, Celal Nuri (1331). *İttihad-ı İslam*, İstanbul.

İLERİ, Celal Nuri (1913a). *Şime-i Husumet*, İstanbul: Matbaa-i İctihad.

İLERİ, Celâl Nuri (1913b). *Kutub Musâhabeleri*, İstanbul: Matbaa-i İctihad.

LEWİS, Bernard (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

MARDİN, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

TURGUT, Mehmet (1998). *Devlet, Ekonomi ve Batılılaşmadaki Yanlılıklar*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

UYANIK, Necmi (2004). “Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Yenileşme Sürecinde Fikir Hareketlerine Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15: 227-274.

YAVUZ, Hilmi (2004). “Modernleşme:Parça mı Bütün mü? Batılılaşma Simge mi, Kavram mı?”, *Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batılılaşma*, Cilt: 3, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, ss. 212-217, İstanbul: İletişim Yayınları.